

CAIBIDIL 14

AN RÉ GHOTACH

Ba é an cuspóir a bhí le healaín na meánaoiseanna ná an pobal a theagasc. Baineadh leas as na fuinneoga daite agus as na dealbha timpeall na ndoirse chun fírinne an chreidimh agus scéalta na naomh a mhúineadh do na fíréin. Thuig tuathánach simplí nó oilithreach traochta an lae na scéalta sna radhairc sin. Na blianta ina dhiaidh sin, rachadh lucht léinn níos mine sna radhairc agus d'aithneoidís cuid de na siombailí agus na bríonna ceilte a bhí laistiar de na samhlaoidí.

An Cúlra

Eolaíocht naofa

Ba ghnách tuairimí na hintleachta agus machnamh na ndiagairí léannta a chur in iúl don saol trí mheán na healaíne. Ach bhí an ealaín sin srianta ag dlíthe dochta na heaglaise Críostaí i gcónaí. **Eolaíocht naofa a bhí san ealaín** agus ní raibh cead ag dealbhóir ná péintéir ar bith rialacha na heolaíochta sin a shárú ar mhaithe le samhlaíocht na healaíne.

Ré na n-ardeaglaisí móra

Ré na n-Ardeaglaisí móra a bhí sa 13ú haois. Bhí imlínte na n-eaglaisí le feiceáil ar fhíor na spéire na mílte i gcéin agus chuir siad gach foirgneamh eile faoi scáth lena dtoirt ollmhór. Bhíodh na sluaite cuairteoirí ag tarraingt orthu. Caithfidh gur imigh dealbhóireacht na hailtíreachta i bhfeidhm go mór ar na cuairteoirí mar a imíonn sí i bhfeidhm orainne inniu féin agus radhairc an chreidimh á léiriú go bríomhar inti. Is féidir a bheith cinnte gur imigh na sraitheanna d'fhigiúirí cloiche i bhfeidhm orthu fosta, iad lándaite mar ba nós le healaíontóirí na ré sin. Ag dul isteach san eaglais dóibh, chonaic an pobal íomhánna cloiche nó adhmaid agus gloine ghealdaite ar gach taobh. Ní nach ionadh má shamhlaigh siad iad féin ar neamh.

Tús na Ré Gotaí

I lár an 12ú haois, ní raibh sa Fhrainc ach mionríocht a raibh cathair ríoga Pháras ina lár. Ag Mainistir Bheinidicteach Saint Denis, chuir an tAb Suger roimhe a mhainistir a athchóiriú mar gurb é mian a chroí cuma ghlórmhar a chur arís uirthi. Bhí an seanshéipéal ag titim as a chéile, agus thug Suger faoi thosach nua a thógáil di a mbeadh dhá thúr agus trí dhoras ann. Bhog an obair ar aghaidh ansin go dtí an cúl agus tugadh faoi chórlann nua a thógáil. Cor cinniúna a bhí sa mhéid sin i stair na hailtíreachta. Bhí an Ré Ghotach linn.

Ailtireacht an tsolais

Cé go raibh dlúthbhaint ag Suger le Rí na Fraince, agus an-ghrá aige don ealaín, bhí bunús domhain fealsúnach aige laistiar dá shaothar. Dar leis gur chun glóire Dé a bhí an ealaín agus an áilleacht. Bhí sé den bharúil nach bhféadfaí an dearbh-áilleacht, i.e. Dia, a thuiscint gan blaiseadh a fháil ar dtús ar áilleacht an tsaol seo. Bhí sé faoi dhraíocht ag an solas agus an saibhreas brí a bhí leis don chreideamh. D'eascair coincheap nua as an méid sin 'ailtíreach an tsolais'.

An Ré Ghotach agus a Cruthaitheoir

Chuir saothar Suger tús le forbairt fhorleathan san ailtíreacht, sa dealbhóireacht agus sa ghloine dhaite. In Saint Denis, bhain an tAb leas as gnéithe den ailtíreacht Rómhánúil i bpáirt lena chéile, an boghta croseasnach agus an stua rinneach, mar shampla.

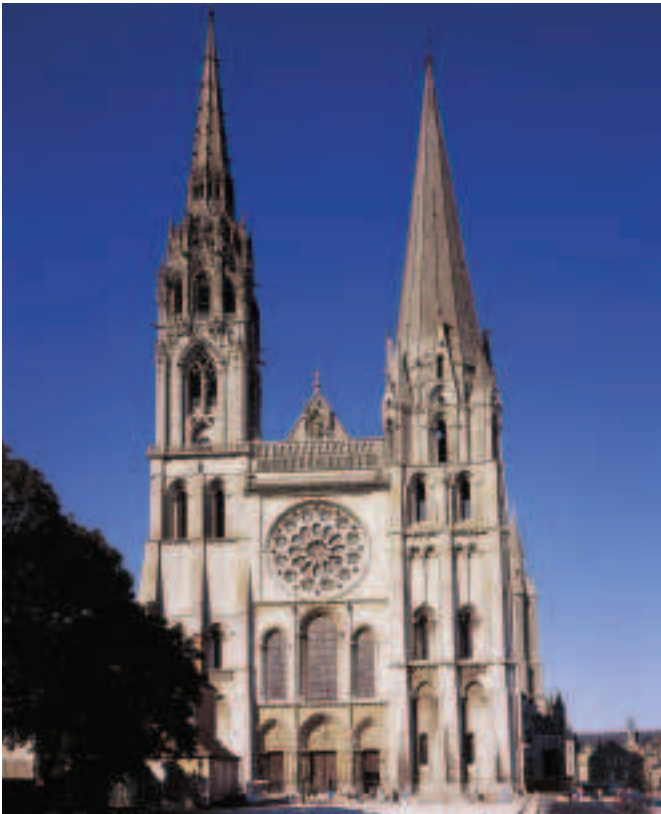
Bhíodhas tar éis gnéithe mar iad a úsáid leo féin cheana sa Bhurgúin agus sa Normainn. Ach nuair a cuireadh le chéile iad ar dhóigh iomlán nua chruthaigh Suger an stíl Ghotach.

Stíl na Fraince

Leathnaigh coincheap Suger faoin ailtíreacht eaglasta ar fud an Île de France (an ceantar mórthimpeall ar Pháras) agus níorbh fhada gur tógadh go leor Ardeaglaisí móra Gotacha ann. Scaip an stíl ar fud na Fraince ina dhiaidh sin, agus os rud é gurbh í an ailtíreacht Ghotach an teicneolaíocht tógála ab úire ag an am, ghlac tíortha eile san Eoraip le 'stíl na Fraince' de réir a chéile.

Scríos Saint Denis

Milleadh Saint Denis le linn Reabhlóid na Fraince, agus dá bharr sin, is fearr a léiríonn Chartres (fíor 14.1) an áilleacht a bhaineann le hArdeaglais Ghotach. Tá leagan amach comhchuí ar aghaidh na heaglaise sin mar a bhí ar Saint Denis. Tá trí dhoras inti, agus sraith de dhealbha colúin snoite ar an dá thaobh den bhealach isteach, chomh maith le fuinneog chruinn rósdaithe a bhfuil tús ar an dá thaobh di.

FIOR 14.1 Ardeaglais Chartres

Ardeaglaisí Gotacha na Fraince sa 13ú haois

I lár an 13ú haois, bhí an Fhrainc ina ceann feadhna ar chúrsaí cultúir agus léinn san Eoraip. Bhí cathair Pháras go mór chun tosaigh cé go raibh ainm in airde ar bhailte móra eile fosta, bailte ar nós Chartres, Tours, Orléans agus Rheims, bailte a raibh a gcuid ollscoileanna is ardeaglaisí féin acu.

Feidhm na hardeaglaise

Bhí dhá fheidhm ag an ardeaglais:

- Mórchomhartha stádaís an bhaile ba ea í.
- Chuir sí oideachas ar na fíréin.

Gnéithe de Stíl Ghotach na Fraince

Seo a leanas na príomhghnéithe den ailtireacht Ghotach:

- An stua rinneach.
- An boghta easnach.
- An cruinnbhealach agus a chuid séipéal gathach.
- Na cnuascholúin agus easnacha na mboghtaí á n-iompar acu, iad ag síneadh amach i dtreonna éagsúla.
- Na tacaí crochta a chuir ar chumas na n-ailtirí fuinneoga móra gléstoír nó fuinneoga arda a chur isteach.
- Fuinneoga móra daite.
- Rianúchán agus múnlaíl na bhfuinneog.

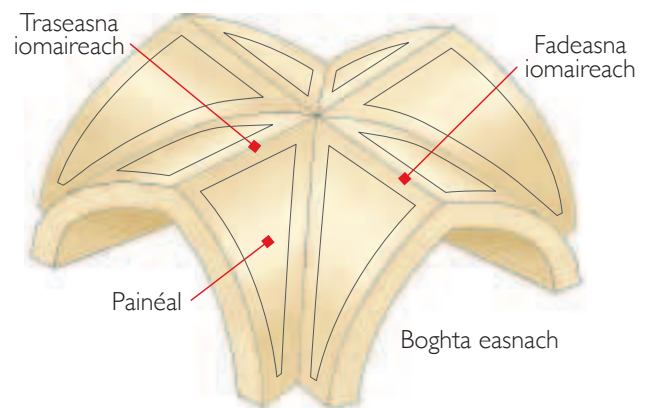
Bhí na gnéithe sin éagsúil leis an ailtireacht Rómhánúil ar na cúiseanna seo a leanas:

- Ba láidre na **stuanna rinneacha** ná na stuanna cuara Rómhánúla.

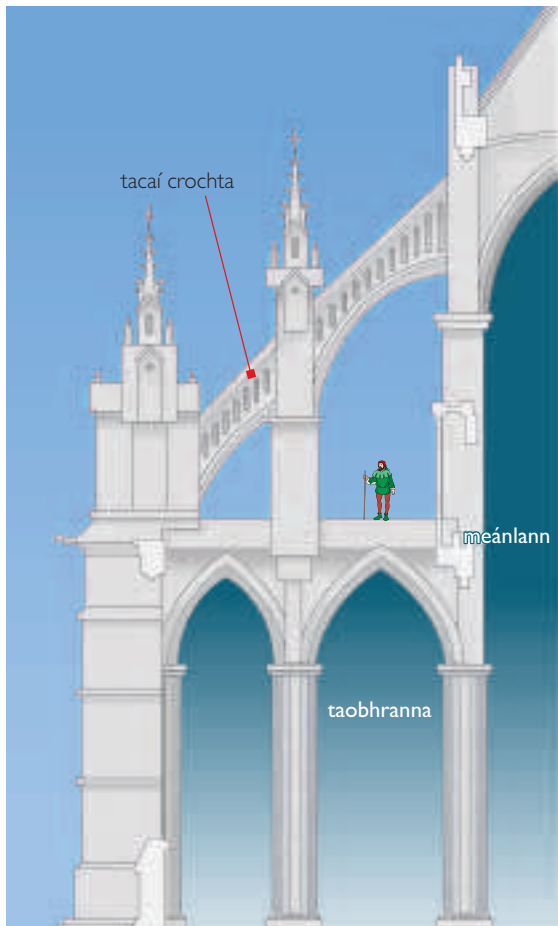
FIOR 14.2 Stuanna rinneacha

- Bhí an **bhoghtáil easnach** (crosbhoghtáil) i bhfad níos éifeachtaí chun díonta cloiche a iompar ná mar a bhí an bhoghtáil bhairille ná an bhléinbhoghtáil.

FIOR 14.3 An bhoghtáil easnach

- Baineadh leas as **tacaí crochta** ar an gcuid uachtair den bhalla (fior 14.4). Meascán de thacaí agus de stuanna seachtracha a bhí ann agus dhaingnigh siad na ballaí agus réitigh siad fadhb an bhrú chliathánaigh.

Fíor 14.4 Tacaí crochta

- Os rud é go raibh fadhb an bhrú réitithe, ba leor **colúin chaola** leis an gcóras boghtála a iompar. A bhí leis an gcóras nua, chruinnigh brú na mboghtaí in áit ar leith ag bun na n-easnacha.
- **Balláí níos caoile** a bhí in úsáid anois agus b'éasca cur lena n-airde agus lena n-áilleacht dá bharr (fíor 14.5). Os rud é nach raibh struchtúr an fhoirgnimh ag brath ar na balláí

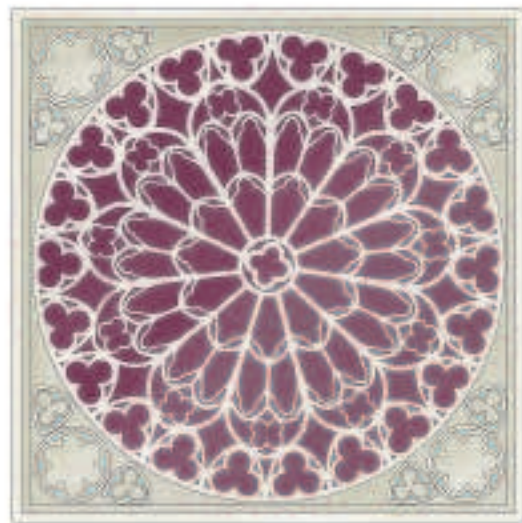
Fíor 14.5 Balla Gotach

Fíor 14.6 Fuinneog de gloine dhaite

níos mó, ba ghiorra do chreatlach í an ardeaglais anois a raibh tacaí crochta á iompar. Líonadh an chreatlach sin le gloine dhaite (fíor 14.6).

- Scaoil na **fuinneoga móra** an solas isteach, rud nach raibh fíor faoi na heaglaisí dorcha Rómhánúla.
- **Rianúchán** – úsáideadh greasáin ornáideacha chloiche leis an ngloine a choinneáil sna fuinneoga cruinne agus sna fuinneoga arda caola, sa dóigh go raibh siad éadrom grástúil ina gcuma (fíor 14.7).

Fíor 14.7 Rianúchán Gotach

Solas ó neamh

Caithfidh gur imigh na heaglaisí iontacha sin i bhfeidhm go mór ar ghnáthphobal na meánaoiseanna. Tithe cónaithe cúnga, dorcha a bhí ag formhór an phobail. Is furasta a shamhlú gur léiriú ar ghrásta Dé dóibh fairsinge na heaglaise agus an solas álainn a d'éalaigh isteach tríd na fuinneoga breátha ildaite, solas a thit ar shaibhir is ar dhaibhir araon.

Ardeaglais Chartres

Tá Ardeaglais Chartres, nó Notre Dame de Chartres (fíor 14.8) timpeall 50 míle taobh amuigh de Pháras. Áirítear í ar cheann de na samplaí is breátha den ardstíl Ghotach. Tá sí ar cheann de na hArdeaglaisí Gotacha is tábhachtaí sa Fhrainc. Is féidir leis an gcuairteoir í a fheiceáil na mílte slí uaidh, murab ionann agus foirgnimh eile an bhaile atá i bhfolach ag bun an chnoic.

An Sancta Camisia

Tiomnaíodh Ardeaglais Chartres do Mhuire Mháthair. Deirtear gurb í Áras na Maighdine Muire ar an saol seo í. Ionad mór oilithreachta a bhí inti, agus ba í an Sancta Camisia an taise ba naofa inti (fíor 14.9), an gúna a chaith an Mhaighdean le linn bhreith Íosa.

Nuair a scrios tine an seanshéipéal Rómhánúil sa bhliain 1134, thuig na daoine go mbeadh orthu eaglais nua a thógáil ach níorbh fhada gur tharla tubaiste eile.

FIOR 14.9 An Sancta Camisia

Tubaiste

Ar an 10 Iúil 1194, scrios tine ní ba uafásaí fós ní hamháin an ardeaglais, ach an baile féin fosta. Loisc an t-olltóiteán ar feadh trí lá, é chomh te sin gur léaigh an luaidh ar dhíon na hardeaglaise agus rith anuas ina slaoda scallta sa dóigh nach bhféadfadh duine ar bith dul in aice leis an bhfoirgneamh. Ar deireadh thiar, tháinig an aghaidh thiar agus an dá thúr den ardeaglais slán, ach scriosadh an chuid eile den ardeaglais go hiomlán. Ba mhór an briseadh croí do mhuintir an bhaile gur scriosadh taise uasal naofa na Maighdine fosta.

Idirghabháil Dé

Roinnt laethanta ina dhiaidh sin áfach, fuarthas an Sancta Camisia in uaimh na seaneaglaise, agus é slán faoin ngríosach. Míorúilt a bhí ann, dar le muintir Chartres, agus bhí lúcháir orthu. Tuigeadh dóibh go raibh lámh Dé taobh thiar den tine, chun go mbeadh ardeaglais úr, níos maorga fós ag an Maighdean. Gealladh airgead mór don chiste tógála agus tháinig síntiúis isteach as gach cearn den Fhrainc. Chuidigh gach duine idir shuibhir agus daibhir chun an t-ábhar tógála a tharraingt suas an cnoc i gcairteacha. Go leor de na daoine a chuir leis an iarracht, rinne siad trácht ina dhiaidh sin ar na míorúiltí a tháinig as a gcuid síntiúis.

Ardeaglais nua

Is í Ardeaglais Chartres an sampla is fearr caomhnú d'ardeaglaisí móra na Fraince. Tá an dealbhóireacht agus an chuid is mó den ghloine dhaite bhunaidh fós slán inti. Cé go ndearnadh athchóiriú go leor uirthi thar na blianta, níl aon athrú ar a háilleacht ghalánta. Is cúis áthais í nár leagadh í mar a bhí beartaithe le linn Réabhlóid na Fraince. Seasann sí anois mar a bhí sí nuair a atógadh í breis is 800 bliain ó shin, í ina sméar mhullaigh den ealaín Ghotach.

An struchtúr

Go bunúsach, is foirgneamh de chuid an 13ú haois í an ardeaglais. Bhí díograis an phobail lena hatógáil chomh láidir sin go raibh sí nach mór críochnaithe faoi 1220, tréimhse iontach gearr le heardeaglais a thógáil sna meánaoiseanna. Maireann a lán de bhunstruchtúr an 12ú haois slán fós ar an aghaidh thiar. Ach nuair a tógadh an chéad spuaic d'imigh tréimhse 300 bliain thart sular tógadh an dara ceann, rud atá le haithint as éagsúlacht a gcruthanna. Is í an spuaic theas an bhunspuaic – pirimid shimplí Luath-Ghotach a tógadh sna 1140í. B'éigean an spuaic thuaidh a atógáil tar éis do splanc tintrí é a bhualadh in 1506. Tógadh an túr nua ní ba airde agus tógadh an spuaic féin sa stíl Ghotach dhéanach (an stíl Ghotach Chraobhlasrach) (fíor 14.10).

Na tacaí crochta

Bhí Chartres ar cheann de na chéad fhoirgnimh a bhain lánúsáid as acmhainn na dtacaí crochta (fíor 14.11). Tá trí leibhéal acu feadh chorp na heaglaise. Stuanna simplí atá sa chéad leibhéal, in airde orthusan ar an dara leibhéal tá stuanna suite ar cholúin bheaga, iad leagtha amach cosúil le spócaí

Fíor 14.10 An Túr Thuaidh, Ardeaglais Chartres

rotha. In airde orthusan arís, síneann stuanna an tríú leibhéal ó bharr na dtacaí go dtí barr an bhalla ag corp na heaglaise, díreach faoin ngáitéar (fíor 14.12).

Fíor 14.11 Tacaí crochta, Chartres

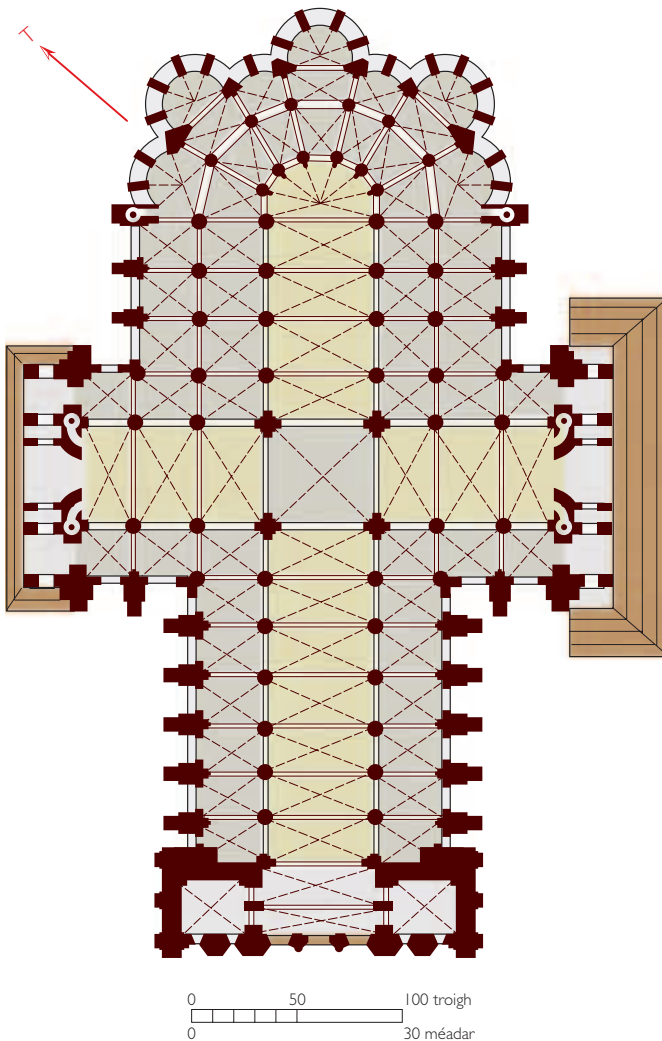

FÍOR 14.12 Tacaí crochta

An taobh istigh

Tógadh an taobh istigh den ardeaglais i bhfoirm croise agus na crosanna ag gabháil trasna ar an bpasáiste láir, mar a bheadh sciatháin na croise ann. Bhainfeadh sé an anáil as duine chomh

mór is atá sé. Tá corp fairsing na heaglaise ar an gceann is leithne sa Fhrainc, ón doras thiar tá radharc glan le fáil ar an gcúlbhá maorga sa cheann thoir den ardeaglais (fíor 14.13). Gabhann na cnuascholúin chaola suas go drámata leis an mboghtáil easnach a iompar (fíor 14.14). Meallann siad an tsúil chuig na fuinneoga ollmhóra arda a líonann na spásanna eatarthu sa ghléstór. In éineacht leis na trí rósfhuinneoga mhóra thar an doras thiar agus thar an dá chrosann, cuireann fuinneoga an ghléstóir go mór le mothú na fairsinge agus an tsolais (fíor 14.15).

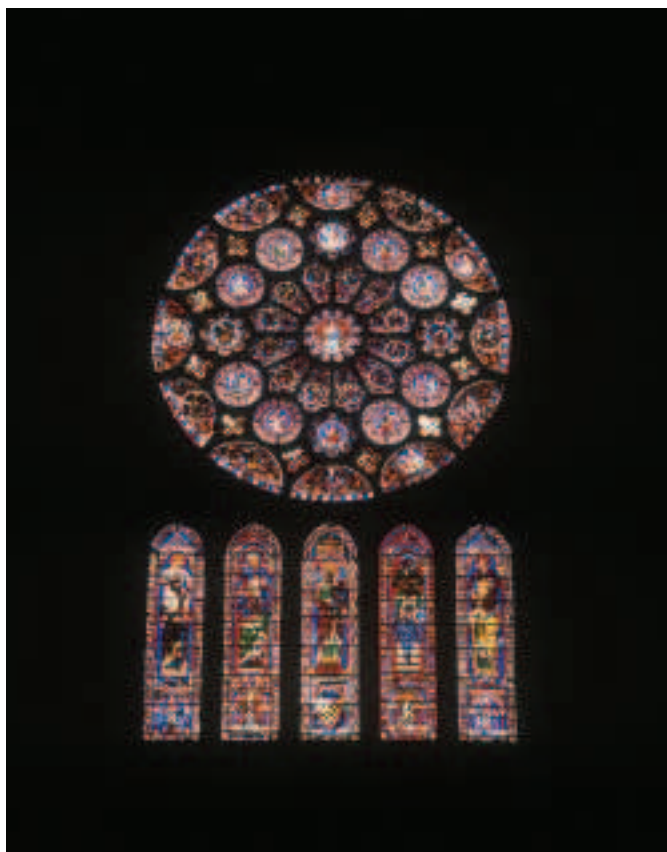

222

FÍOR 14.13 Bonnchló an urláir, Chartres

FÍOR 14.14 An bhoghtáil in ardeaglais Chartres

FÍOR 14.15 Rósfhuinneog

An Doras Ríoga

Is í an aghaidh thiar, mar aon leis an dá thúr agus na trí fhuinneog chaola, an chuid is sine den ardeaglais. Tháinig an chuid is mó den aghaidh sin slán ó thine 1194. Tá an príomhdhoras, ar a dtugtar an Doras Ríoga, ar cheann de na trí mhórbhealach isteach san ardeaglais. Is in Chartres amháin atá a leithéid le

FÍOR 14.16 Ardeaglais Chartres, an aghaidh thiar

FÍOR 14.17 An Doras Ríoga, Chartres

feiceáil (fíor 14.16, fíor 14.17). Tá trí bhéal ar an doras, agus sraitheanna de dhealbha arda de ríthe agus de bhanríona ar an dá thaobh de gach béal acu. Tá na dealbha colúin sin i measc na ndealbh is cáiliúla in ealaín an Iarthair.

Notre Dame, Páras

Atógadh ardeaglais Notre Dame (fíor 14.18) sa 13ú haois, nuair a bhí cathair Pháras ag teacht chun cinn ina ceann feadhna ar chúrsaí polaitiúla agus tráchtála. Níor spárladh costas ar bith ar thógáil na hardeaglaise ná ar ghnéithe úra na hailtireachta. Bhí sé i gceist go sáródh sí ardeaglaisí eile na mbailte máguaird agus go rachadh sí i bhfeidhm ar an bpobal. Thug an rí Louis VII féin lántacaíocht agus uchtach don tógáil.

Stíleanna difriúla

Theastaigh ó thógálaithe Phárais feidhm iomlán a bhaint as féidearthachtaí uile na stíle nua. Tugadh faoin tógáil ar an aghaidh thiar, mar aon leis an dá thúr shuntasacha, timpeall 1200, sular cuireadh críoch le corp na hardeaglaise. D'oibrigh a lán ailtirí éagsúla ar an bhfoirgneamh le linn a thógtha, áfach, agus tá a rian sin le brath ar éagsúlacht na stíleanna atá le feiceáil ag leibhéal dhifriúla airde ar an aghaidh thiar agus an dá thúr. Cuireadh críoch leis an dá thúr timpeall 1245 agus bhí an ardeaglais réidh timpeall 1345.

Le linn réimeas Louis XIV agus Louis XV ag deireadh an 17ú aois, rinneadh athchóiriú mór ar an ardeaglais agus scriosadh cuid mhór de na tuamaí agus de na fuinneoga daite. Loiteadh go dona í le linn Réabhlóid na Fraince in 1793, nuair a rinneadh creach agus scrios ar dhealbhóireacht agus ar stór na heaglaise.

FÍOR 14.18 Ardeaglais Notre Dame, Páras

FÍOR 14.19 Ardeaglais Rheims

Ardeaglais Rheims

Tógadh Ardeaglais Rheims in 1210 nuair a scrios tine an tseaneaglais (fíor 14.19). Tá samplaí iontacha de na gnéithe is fearr den stíl Ghotach le feiceáil inti: tacaí crochta, ballaí caola, agus rianúchán casta mín na bhfuinneog. Rinneadh díobháil mhór don ardeaglais le linn an Chéad Chogadh Domhanda, ach tháinig a lán den dealbhóireacht slán. Cé gur athchóiríodh cuid mhór d'aghaidh na heaglaise, is iad na bundealbha féin a sheasann fós ar an dá thaobh den doras.

Bhí seacht dtúr le bheith ann, ach níor críochnaíodh riamh ach an dá cheann ar an aghaidh thiar agus níor tógadh na spuaiceanna orthusan ar chor ar bith.

Tiomnú don Mhaighdean Mhuire

Tá flúirse dealbhóireachta ar na trí dhoras san aghaidh thiar agus níl sárú na dealbhóireachta sin le fáil aon áit eile.

Don Mhaighdean atá an doras láir tiomnaithe. Seachas tiompán a bheith os a chionn mar a bheadh de ghnáth, tá rósfhuinneog ann, agus stua snoite triantánach mar fhráma timpeall uirthi (fíor 14.20).

Coróiniú na Ríthe

Tá cáil ar Ardeaglais Rheims mar gheall ar an mbaint a bhí aici leis na ríthe, agus corónaíodh ríthe uile na Fraince inti ón 9ú haois go dtí an 19ú haois. Baisteadh Clovis, céad Rí na Fraince, in Rheims sa bhliain AD 496. Léirítear an mhórcáid sin i measc dealbha chomharbaí Clovis i lár áiléar na ríthe ar phríomhaghaidh na hardeaglaise.

Ardeaglais Rouen

Glaodh 'Cathair an Chéad Spuaic' ar Rouen mar gheall ar líon a cuid séipéal. Os a gcionn go léir, feictear an spuaic is airde sa Fhrainc. Tógadh an sárshaothar sin d'iarann teilgte in 1876 agus seasann sé 490 troigh os cionn Ardeaglais Notre Dame de Rouen (fíor 14.21). Bhí sé ar an bhfoirgneamh ab airde ar domhan ar feadh i bhfad.

Tógadh an chuid is mó den ardeaglais sa 13ú haois, ach cuireadh go leor léi níos déanaí ná sin, sa dóigh go bhfuil meascán stíleanna le haithint inti, idir an stíl Ghotach luath, an stíl Ghotach ard agus an stíl Ghotach dhéanach nó chraobhlasrach.

Fíor 14.20 An Tiompán, Ardeaglais Rheims

Fíor 14.21 Ardeaglais Notre Dame de Rouen

An Stíl Ghotach chraobhlasrach

Tugtar an stíl 'chraobhlasrach' ar an stíl cineál iomarcach a bhain leis an ailtireacht sa tréimhse dhéanach Ghotach timpeall ar an 15ú haois. Sa stíl sin a tógadh príomhthoras Ardeaglais Rouen, mar aon leis an spuaic ar dheis. Leagadh an-bhéim ar an maisiú in ardeaglais Rouen. Is geall le lásadóireacht é rianúchán sáronnáideach na bhfuinneog agus obair chloiche dhrámatúil an struchtúir (fíor 14.22).

Saothar ealaíne Impreasanaíoch

Thug an tImpreasanaí Francach Claude Monet léargas iontach dúinn ar aghaidh ornáideach Rouen sna híomhánna cáiliúla a phéinteáil sé. Ag deireadh an 19ú haois, léirigh sé áilleacht bhuan na hardeaglaise as an nua nuair a phéinteáil sé sraith de radharcanna ar an ardeaglais, í faoi lánsholas na gréine nó nuair a bhí an solas agus an scáil ag imirt uirthi ag amanna difriúla i rith an lae (fíor 14.23).

I measc na n-ardeaglaisí tábhachtacha eile sa Fhrainc, áirítear Amiens, Beauvais, Strasbourg agus Laon. Scaip an stíl Ghotach ar fud na hEorpa, agus tá go leor ardeaglaisí breátha

sa Ghearmáin, i Sasana, san Iodáil agus sa Spáinn. Is mór ina measc sin ardeaglaisí Köln agus Milano.

Críoch

Ré thábhachtach i stair agus i bhforbairt na hailtireachta ba ea an Ré Ghotach. Tuairim a shíolraigh as intleacht dhomhain an Ab Suger i Saint Denis a bhí inti ar dtús – tuairim gur féidir onóir a thabhairt do Dhia tríd an ealaín agus tríd an áilleacht. Mar gheall ar an tuairim sin, tógadh a lán ardeaglaisí sár-arda a théann i bhfeidhm ar dhaoine go dtí an lá seo féin.

FÍOR 14.22 Rianúchán na bhFuinneog, Ardeaglais Rouen

FÍOR 14.23 Ardeaglais Rouen faoi sholas na gréine: Comhréiteach Ghorm agus Óir le Claude Monet

Ceisteanna

1. Conas a thosaigh stíl na hailtireachta Gotaí?
2. Cén fheidhm a bhí ag an ardeaglais Ghotach?
3. Cuir síos ar ghnéithe tipiciúla na hailtireachta san ardeaglais Ghotach.
4. Déan cur síos ar an bhfeidhm a bhain leo seo a leanas –
 - An boghta easnach
 - An taca agus an taca crochta

Aiste

1. Déan comparáid idir an ailtireacht san eaglais thipiciúil Rómhánúil agus an ailtireacht san ardeaglais thipiciúil Ghotach. Tagair go mion d'eiseamláirí ar leith den stíl i do fhreagra. Bain úsáid as léaráidí.

Staidéar ar phictiúir dhaite

1. Déan comparáid idir ardeaglais Chartres (fíor 14.1), ardeaglais Rheims (fíor 14.19) agus ardeaglais Rouen (fíor 14.21) agus tagair d'fhorbairt na hailtireachta Gotaí thar an tréimhse ón 13ú haois go dtí an 15ú haois.